

FENERLİ ARİSTOKRASİNDE PROTO-MİLLİYETÇİ BİR ÖRNEK: ALEKSANDROS İPSİLANTİS VE FİLİKİ ETERİA

A PROTO-NATIONALIST EXAMPLE IN THE PHANARIOT ARISTOCRACY:
ALEXSANDROS YPSILANTIS AND PHILIKI ETAIREIA

Arzu ERMAN*

Öz

İstanbul'un fethinin ardından Bizans İmparatorluğu'nun hayatta kalan ve Batı'ya iltica etmeyen aristokrat aileleri Osmanlı Devleti ile bir uzlaşma giderek İstanbul'da kalmıştır. Ortodoks Rum Patrikhanesinin bulunduğu Fener semtinde yaşamarı nedeniyle Fenerliler olarak adlandırılan bu elit aileler, Osmanlı döneminde de gerek devletin, Rum milleti ile olan ilişkilerinde aracılık yapmaları gerekse zenginlikleri ve bilgi birikimleri ile devlet kademelerinde önemli görevler üstlenmiştir. Bu görevler onları Osmanlı sultanı ve çevresine yakınlaştırırken aynı zamanda sultanın otoritesi altındaki Hristiyan egemenler olarak Osmanlı yönetim sistemine entegre etmiştir. Bu nedenle katı bir ideolojiye sahip siyasi ve sosyal bir grup oluşturmayan Fenerli elit aileler, kendi güçlerinin ve çıkarlarının Müslüman yöneticilerinin yararına olacak şekilde çalışmak olduğunu kavrayarak önemli devlet makamları için birbirleriyle de kıyasıya rekabet etmiştir. Ancak bu elit ailelerden birine mensup Aleksandros İpsilantis'in Osmanlı Devleti'nin siyasi yapısından ayrılarak Yunan bağımsızlığını hedefleyen Filiki Eteria adlı örgütün başkanlığına geçmesi ve ardından da geniş çaplı bir isyan başlatması Osmanlı Devleti nezdinde tüm Fenerlilerin güç ve itibar kaybetmesine neden olmuştur.

Bu çalışma, Fenerliler arasında proto-milliyetçi bir hizip olarak kabul edilen Aleksandros İpsilantis ve onun başkanı olduğu Filiki Eteria isimli örgütün tarih yazımımızda karıştırılan ve az bilinen yönlerine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Rusya'dan beklediği desteği bulamayan ve Tuna Prenslikleri'nin yerel dinamiklerini iyi hesap edemeyen İpsilantis, 1821 İsyanı'nda başarısız olmuştur. Ancak Filiki üyeleri tarafından kısa süre sonra Mora ve Adalar'da yeni bir isyan başlatılmıştır. Çoğunluğunun belirgin bir ideolojiye ve siyasi duruşa sahip olmadığı Fenerliler ise bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin ihtiyaç duyduğu nitelikte memurlar olarak devlete hizmet etmeyi sürdürmüştür.

Anahtar Kelimeler: Fenerliler, Filiki Eteria, Aleksandros İpsilantis, Yunan İsyanı, milliyetçilik

Abstract

Noble families of the Byzantine Empire, which survived or did not immigrate to the west after the conquest of Istanbul came to an agreement with the Ottoman Empire and remained in Istanbul. As they lived in the quarter of Fener (Fanari), these elite families were called as "Phanariot" and obtained important posts in the state echelons for they mediated between the Greek speaking subjects and the Empire, and for their wealth and intellectual abilities. These posts gained them a closer relationship with the Ottoman

* Arş. Gör. Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, Ankara / Türkiye, aerman@ybu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3657-0246

sultan and palace as well as integrating them to the Ottoman government system as Christian sovereigns under the Sultan's authority. The Phanariot elite families, which did not form a political and social group with a strict ideology, realized that their interest and benefits lied in working on behalf of the Muslim rulers and competed with each other fiercely in order to obtain important positions within the state. However, Alexandros Ypsilantis, who belonged to one of these elite families began to lead an organization called Philiki Etaireia, which aimed to depart from the Ottoman political structure and obtain Greek independence. He thus initiated a broad uprising and this caused all the Phanariot to lose their power and reputation in the eyes of the Ottoman state.

This work aims to shed light on Alexandros Ypsilantis, who was regarded as the leader of proto-nationalist clique among the Phanariots and the organization called Philiki Etaireia presided by him, and discuss some aspects of the matter which are not well-known or confused in our historiography. The rebellion attempt in 1821 failed due to lack of expected support from Russia and miscalculation of local dynamics in Danube Principalities by Ypsilantis. However the new uprising planned by Philiki members spread through Peloponnese and the Aegean islands. On the other hand, the residents of Phanariots, most of whom with no significant ideology or political stance, regained their lost reputation and continued to serve their state as competent officers needed by Ottoman state.

Keywords: Phanariots, Philiki Etaireia, Alexandros Ypsilantis, Greek Rebellion, nationalism

Giriş

Osmanlı Devleti, her milletin kapalı kompartıman oluşturduğu ve devlet ile olan ilişkilerinin, mali-idari sorumluluklarının ve adli işlerinin kendi yöneticileri tarafından sağlandığı *Millet Sistemi*¹ adı verilen bir düzende yönetilmiştir. Ayrımın, mezhep ve dine göre kurgulandığı bu sistemle, farklı cemaatlerin devletin idari, siyasi ve ekonomik sistemine dâhil edilmesi amaçlanmıştır.² Ancak Aydınlanma ve Fransız Devrimi'nin ürettiği yeni anlayış ve ideolojiler, bu geleneksel, siyasi yapısının bozulmasına neden olmuş ve on dokuzuncu yüzyılda Avrupa modeline dayandırılan teritoryal ulus devlet, idealleştirilmiş bir örgütlenme olarak imparatorlukları tehdit eder hâle gelmiştir.³

Yüzyılın ilk çeyreğinde başlattıkları genel bir ayaklanma ve sonrasında yıllar süren silahlı çatışmalar neticesinde Ortodoks Rum milletinin önemli bir unsuru olan Yunan ulusu, Osmanlı siyasi sisteminden koparak bağımsızlığını kazanan ilk ulus olmuştur. Şüphesiz bu hareketin oluşumu ve gelişiminde Yunan ulusçu amaçlarına yönelik olarak oluşturulan gizli derneklerin/örgütlerin⁴ payı büyüktür. Bunlar arasında ise Filiki Eteria isimli gizli oluşum, en önemli yapılanmadır.

1 Millet Sisteminin lehine ve aleyhine görüşler ve bunların ayrıntılı bir değerlendirmesi için bk. M. Kenan Macitoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, Klasik Yayınları, İstanbul 2004, s. 34-56.

2 İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet", *Osmanlı Düşünce Dünyası ve Tarih Yazımı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 147-156.

3 Kemal Karpat, "Etnik Kimlik ve Ulus Devletlerin Oluşumu", *Osmanlı*, II, (1999), s. 23.

4 *Türkçe-Yunanca Sözlük'te* Η Εταιρεία (Eteria) kelimesi, örgüt, ortaklık, firma, dernek olarak geçmektedir. Bu çalışmada Eteriadan zaman zaman dernek zaman zaman da örgüt olarak bahsedilmiştir. Bk. *Türkçe-Yunanca Sözlük*, Doğu Dil ve Kültürleri Merkezi, Atina 2009, s. 293.

Filiki Eteria tarih yazımımızda karıştırılan bir örgüt olmuştur. Öyle ki 1814'te Yunan ulusunun bağımsızlığını kazanması amacıyla kurulan Filiki Eteria ile 1894'te Makedonya'nın Yunan ulus devletine katılması amacıyla kurulan Etniki Eteria'nın karıştırılması bunun bir örneğidir. Oysaki Filiki Eteria ve Etniki Eteria farklı zamanlarda ve farklı amaçlarla kurulmuş iki ayrı oluşumdur. Örneğin, *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri Tarihi ve Etniki Eteria* kitabında Salıxık, 1894 senesinde kurulan Etniki Eteria'nın 1814 senesinde Odessa'da kurulduğunu ve bu oluşumun Yunan İsyanı'nda önemli rol oynadığını belirtmiştir.⁵ Yine 2012 senesinde yayınlanmış olan *Yunanistan'da Emperyalist Kavga (1914-1918)* isimli kitabında H. Demirhan, söz konusu yanlışlığı tekrarlamıştır.⁶ Ancak Osmanlı yönetimi altında yaklaşık dört yüz yıl yönetilen bir ulus hakkında böylesine temel ve basit bilgilerin hâlâ karıştırılıyor olması tarihçiliğimiz açısından büyük bir eksikliklerdir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı, bir yönüyle bu belirsizliği giderebilmektir.

İstanbul'un fethi sonrasında Bizans aristokrasisinin hayatta kalabilen ve Batı'ya iltica etmeyen kısmı, yeni siyasi sistem ile uzlaşma yolunu tercih etmiştir. Fenerliler olarak adlandırılan bu aristokrat aileler, Osmanlı döneminde ticaret ile güçlenerek zenginleşmeleri, Avrupada eğitim almaları, Batı ile temasları ve yabancı dil bilgileri nedeniyle Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devletlerle olan ilişkilerinde ihtiyaç duyacağı nitelikte üst düzey Osmanlı yetkilileri hâline gelmiş ve ikisi tercümanlık ikisi voyvodalık olmak üzere dört önemli makamı işgal etmişlerdir.⁷ Bu durum, mutlak bir merkezî devlet yönetimini esas alan sistemde Hristiyan bir Osmanlı tebaasının devletin yüksek makamlarında görev alması bakımından muazzam bir başarıdır. Bu yönüyle Fenerliler, Âyanlar ile mukayese edilmektedir. Zira on altıncı yüzyılın sonunda başlayıp on yedinci yüzyıla damgasını vuran iç ve dış olaylar⁸ neticesinde klasik Osmanlı düzeni merkezîyetçilikten uzaklaşmış ve on sekizinci yüzyılda yeni bir olgu olarak Âyanlar ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere, genel anlamda şehir ileri gelenleri olarak tanımlanan zengin ve görgülü bu kimseler, reayadan olup devlet ve reaya arasındaki düzenli ilişkileri sağlamıştır. Fenerli elitlerin ekonomik güçleri nedeniyle Osmanlı yönetiminde önemli makamları ele geçirmelerine benzer şekilde, Âyanlıkları elde edenler de zengin kimselerdir. Vergi toplama işini üzerlerine almaları ise zenginliklerini daha da artırmıştır.⁹ On sekizinci yüzyılın ikinci yarısından sonra siyasi ve ekonomik gücü elinde bulundurmaları nedeniyle vassal prensliklere benzeyen Âyanların ortaya çıkması, Osmanlı Devleti'nde klasik merkezîyetçi yapıdan uzaklaşmanın en belirgin göstergesidir.¹⁰ Ancak

5 Selahattin Salıxık, *Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri Tarihi ve Etnik'i Eterya*, Kitapçılık Yayınları, İstanbul 1968, s. 144.

6 Hasan Demirhan, *Yunanistan'da Emperyalist Kavga (1914-1918)*, İdil Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 20-23.

7 John A. Petropulos, *Politics and Statecraft in the Kingdom of Greece 1833 - 1843*, Princeton University Press, New Jersey 1968, s. 25.

8 Klasik Osmanlı düzeninin bozulması ve bu süreçte yaşanan iç ve dış gelişmeler konusunda detaylı bilgi için bk. Mehmet Öz, *Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları*, Dergah Yayınları, İstanbul 2005.

9 Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*, C I, çev. İ. Durdu, G. Tunalı, H. Koç, Küre Yayınları, İstanbul 2013, s. 61; Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Ayanlıkları Ele Geçirışleri ve Büyük Hanedanlıkların Kuruluşu", *Belleten*, XLII/168, (1978), s. 712.

10 Yaşar Yücel, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i Merkezîyet) Dair Genel Gözlemler" *Belleten*, XXXVIII/152, (1974), s. 685-696.

Fenerlilerin yönetiminde ise bu durumun tam tersi olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim bu zümrenin büyük çoğunluğu, kendi geleceğini Osmanlı Devleti'nin varlığını devam ettirmesinde gördüğü için desantralizasyonun (adem-i merkezîyetçilik) aksine, Osmanlı yönetim sistemi ile büyük ölçüde bütünleşerek bu yapıya katılırken nispeten daha küçük bir kısmı ise bu yapıdan ayrılmayı savunmuştur. Önemli Fenerli ailelerden biri olan İpsilantis ailesinden Aleksandros İpsilantis, bunun bir örneğidir. Dönemin ulusçu fikir ve hareketlerinden etkilenerek Yunan ulusunun bağımsızlığını hedefleyen Aleksandros İpsilantis, bu yönüyle Fenerliler arasında proto-milliyetçi şahsiyetlerin ilk ve en önemli örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. 1820 senesinde Filiki Eteria'nın başkanlığını kabul etmesi ve 1821'de Tuna Prenslikleri'ndeki başarısız isyan girişimi, Yunan bağımsızlık hareketini başlatan ilk adım olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışma, Osmanlı Devleti içerisindeki Fenerli elit ailelerden birine mensup Aleksandros İpsilantis'in Yunan ulusunun bağımsızlığını kazanması için başlattığı isyan girişiminin söz konusu elitler üzerindeki etkileri ile bu hareketin en önemli hazırlayıcı örgütü olan Filiki Eteria'nın tarih yazımımızda yeterince bilinmeyen yönlerini aydınlatmayı amaçlamaktadır. Çalışmada, ilgili Yunanca araştırmalarla birlikte Yunan İsyanı sırasında bizzat bu mücadelelerin içinde yer almış Ioannis Filimon'un Yunan İsyanı ve Filiki Eteria ile ilgili eserlerinden, bağımsız Yunanistan'ın ilk devlet başkanı olacak olan Ioannis Kapodistrias'ın 1831'deki ölümünün ardından yayınlanan otobiyografisi ve yazışmalarından da yararlanılmıştır.

1. Fenerliler ve İpsilantis Ailesi

1453 senesinde İstanbul'un fethi sırasında Bizans aristokrasisinin bir kısmı Osmanlı Devleti ile olan mücadelelerinde esir düşmüş, bir kısmı da fetih sonrası Batı'ya iltica etmiştir. Ancak Bizans elitlerinin bazıları ise hayatlarını güvence altına almak ve de geçmişten gelen ayrıcalıklarının kendilerinde kalacağı umuduyla yeni yönetim ile uzlaşmanın yollarını aramıştır. Sözü edilen elitlerin pek çoğu, Bizans döneminde üst düzey yönetici olmasının yanı sıra Bizans İmparatorluğu'nun yönetici ailelerinden Paleologoslar ya da Kantakouzenoslar gibi önemli ailelerin birer üyesidir. Bu kişiler, İstanbul'un Türklerin eline geçmesini takip eden yüzyıl boyunca Ege Adaları'ndan özellikle Sakız, Girit, Kıbrıs ve Pontus bölgesinden ayrılarak İstanbul'a gelmişlerdir. Bu aristokrat sınıfın üyeleri, patrikliğin bulunduğu Fener semti ve çevresinde yaşamaları nedeniyle Fenerliler olarak adlandırılmıştır.¹¹ Bu grubun büyük çoğunluğu, Yunan uyrukludur. Ancak aralarında Yunan kültürü etkisiyle Yunanlaşmış İtalyan, Rumen ve Arnavut aileler de mevcuttur. Esas olarak güçlerini devlette elde ettikleri yüksek mevkilerden almış olan bu grup, diğer Hristiyanlara nazaran iyi eğitilmiş olmaları ve Avrupa ülkeleri ile yakın ilişkileri nedeniyle Osmanlı sisteminde ayrıcalıklı bir konum elde etmiştir.¹² Aslında Fenerliler terimi anlamını birkaç seçilmiş zengin ve iyi yetiştirilmiş aileden almaktadır. Bu aileler özellikle on

11 Stefanos P. Papageorgiou, *Apo to Genos sto Ethnos H Themeliosi tou Ellinikou Kratous 1821 – 1862*, Papazisi Yayınları, Atina 2005, s. 68-69.

12 Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*, s. 60.

sekizinci yüzyılda çok güçlü bir konuma yükselmiştir. Bu kişilerin üretim ve ticaretteki başarısı hem onlara büyük ekonomik kazançlar sağlamış hem de Batı ile yakın temasta bulunmalarını mümkün kılmıştır. Genelde Avrupa'da yetişen ve Avrupa dillerini öğrenen bu kişiler, gerek Türk yöneticilerin Batı ile olan iletişimde gerekse yönetimi altındaki Rum milleti ile olan ilişkilerinde aracı rol oynamış ve bu nedenle Osmanlı yönetim sistemindeki baş tercümanlık (drogomanlık)¹³, donanma tercümanı¹⁴ ve Eflak ve Boğdan'daki voyvodalık¹⁵ (bazen hospotarlık olarak adlandırılmıştır)¹⁶ makamlarına getirilmiştir.¹⁷

Eflak¹⁸ ve Boğdan¹⁹, Balkanlar'da merkezi yönetimin hiçbir zaman doğrudan yönetmediği bir alandır. Sahip oldukları özel statü nedeniyle buralara beylerbeyi ve kadı tayin edilmeyerek yerel kurumlara dokunulmamıştır. Örneğin, devlet burada hiçbir zaman sikke bastırmamış ve devşirme sistemi uygulamamıştır.²⁰ Dolayısıyla burası padişaha vergi ödemeleri karşısında özerkliklerini büyük ölçüde korumuş ve merkezden atanan voyvoda tarafından yönetilmiştir. On sekizinci yüzyılın başından itibaren de bu görev, yerel toprak sahibi aileler yani *Boyarlar* yerine Fenerliler dediğimiz ailelerden gelen kişilere verilmeğe başlanmıştır.²¹ Çünkü 1711'de Prut Savaşı'nın

- 13 Osmanlılarda on altıncı yüzyılda Divân-ı Hümâyunda dört tercümanın görev yaptığı bilinmektedir. Yüzyılın ortalarında bunun için yabancı dil bilen Rumlardan istifade edilmeye başlanmıştır. Baş tercümanların maiyetinde "dil oğlanı" adı verilen lisan bilen sekiz genç görevli ve on iki hizmetkâr bulunmaktadır. Bu kişiler ayrıca cizyeden de muaf tutulmuşlardır. Baş tercümanın görevi, sadrazamın yabancı devlet temsilcileri ile yaptığı görüşmelerde konuşulanları tercüme etmektir. Bu konuda bk. Mahmut Şakiroğlu, "Osmanlılarda Tercüman" *TDVİA*, 40, (2011), s. 490-492.
- 14 Ne zaman kurulduğu belli olmayan bu makam Divân-ı Hümâyün Baş Tercümanlığı ve Eflak voyvodalığına ulaşmanın ilk adımını oluşturmaktadır. Kaptan-ı Derya'nın sekreteri gibi çalışan donanma tercümanlarının maiyetinde ayrıca bir de yazıcı da bulunmaktadır. Özellikle Akdeniz'de bulunan adalarda tercümanlıktan ziyade gayrimüslim halkın devlete vereceği vergilerin tahsil edilmesinden sorumlu olan Donanma Tercümanlığı'na 1821'den sonra Türkler getirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Sezai Balcı, *Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık ve Bâb-ı Âli Tercüme Odası*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s. 27-30.
- 15 Voyvoda, mali bir terim olarak, vergi gelirine sahip kimselerden aldığı yetkiyle kendi adına ya da bir başkası adına vekâleten vergi tahsil eden görevlileri niteler. Voyvoda sadece has, zeamet ve tımar'ı değil ayrıca merkezi hazineye ait vergilerin ve vakıf gelirlerinin tahsilini üstlenebilmektedir. Bk. Erol Özvar "Voyvoda", *TDVİA*, 43, (2013), s. 129.
- 16 Eski Slovence'den gelen ve "Efendi", "Bey" anlamındaki hospotar kelimesi Osmanlı idaresinde iki farklı şekilde kullanılmıştır. Ancak konumuz açısından Eflak ve Boğdan için bir memuriyet ve beratla verilen özerk bir yöneticilik olup sadece Eflak ve Boğdan'ın idari tarihi için söz konusudur. Bk. İlber Ortaylı, "Gospodarlık" *TDVİA*, 14, (1996) s. 115.
- 17 John A. Petropulos, *Politics and Statecraft in the Kingdom of Greece 1833 - 1843*, s. 26.
- 18 Günümüzde Romanya'nın güney kısmını oluşturan Eflak'ın Osmanlı hâkimiyeti döneminde özel bir statüsü bulunmaktadır. Nitekim on beşinci yüzyılda Osmanlı egemenliğini kabul eden Eflak'ta on altıncı yüzyıl boyunca siyasi nüfuz giderek artmıştır. On yedinci yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'ne tabi yerli hanedanlıklar tarafından yönetilen Eflak, on sekizinci yüzyılın başından itibaren Rus ve Avusturya tehdidine karşı önemli bir müdafaa hattı olmuştur. Bu dönemde yönetime yerli beyler yerine Fenerlilerin tayin edilmesine başlanmıştır. (1716'dan 1821'e kadar) 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında Osmanlı Devleti'nin Memleketeyn (İki Memleket) olarak adlandırdığı Eflak ve Boğdan'ın statüsü yeniden belirlenmiş ve Osmanlı Devleti bu bölge ile olan siyasetini Rusya ile anlaşarak uygulamak zorunda kalmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Kemal Karpat, "Eflak", *TDVİA*, 10, (1994), s. 466-468.; Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca Antlaşması", *TDVİA*, 26, (2002), s. 526.
- 19 On dördüncü yüzyılda Romanya'nın Moldavya bölgesinde kurulan bu prenslik, sonraki dönemde Osmanlı egemenliğine girmiştir. Bk. Abdülkadir Özcan, "Boğdan", *TDVİA*, 6, (1992), s. 269.
- 20 Zeynep Sözen, *Fenerli Beyler 110 Yılın Öyküsü (1711 - 1821)*, Aybay Yayınları, İstanbul 2000, s. 14-15.
- 21 Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu 1774 - 1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, çev. İdil Eser, Yapı

ardından Boğdan Beyi Dimitrie Kantemir'in²² Rusya'ya yönelik eğilimleri Osmanlı yönetiminin Eflak ve Boğdan yöneticilerine karşı güvenini sarsmıştır. Bu nedenle Osmanlı yönetimi 1711'de Boğdan ve 1716'da Eflak yöneticiliği için Fenerli beyler arasından seçim yapmaya başlamıştır. Böylelikle Osmanlı Devleti'nde Fenerliler gerçek bir siyasal güç elde eden Osmanlı alt-seçkinler grubu olarak Hristiyanlar üzerinde önemli yetkilere sahip bir elit sınıf oluşturmuşlardır.²³

Osmanlı Devleti için bu iki prensliğin kendi yürüncesinde kalması son derece önemlidir. Bu nedenle, böyle bir değişiklikte bölgeyi İstanbul'a bağımlı hâle getirmiş ve burada istediği zaman tayin edeceği, görevini değiştirebileceği ya da azledebileceği bir sistem ihdas etmiştir. Bu değişiklikle de askerî şefleri andıran "voyvoda" yerine Osmanlı Devleti temsilciliğini çağrıştıran "yönetici" ya da "vali" anlamındaki hospotar unvanının kullanımı tercih edilmiş ve hospotlar, devleti temsilen iki tuğ taşımışlardır.²⁴

Bu sınıf içerisinde ilk olarak 1657'de Panagiotis Nikousios, Babalı'de baş tercümanlık görevine getirilmiştir. Bu durum, bir Fenerli'nin böylesine yüksek bir mevkide bulunması açısından bir ilktir. Çünkü daha önceki dönemlerde Yahudiler ve de İslam'ı kabul eden Latinler bu göreve getirilmiştir.²⁵ Nikousios'un ardından bu göreve 1699'da Karlofça Anlaşması'nda bir Osmanlı delegesi olarak hizmetinden dolayı Aleksandros Mavrokordatos getirilmiştir. Sonrasında da bu görev devamlı olarak Fenerli aile üyelerine verilmiştir.²⁶

Fenerli beyler bu güçlerine karşılık, Osmanlı Devleti'nde Rum milletinin doğrudan idaresi ile ilgili herhangi bir yetkiye sahip değildir. Bu konuda, Fener Rum Patrikhanesi tek otorite olmaya devam etmiştir.²⁷ Bilindiği üzere Osmanlı milletine dâhil olmanın yalnızca etnik-dinî katılımla mümkün olduğu Osmanlı sisteminde bütün Ortodoks cemaatler Rum milletine dâhildir. Bu nedenle de Patrikhaneye tabidir. Dolayısıyla patrikliğin, tüm Ortodoksların Osmanlı nezdinde tanınmasını sağlayan idari ve siyasal fonksiyonu bulunmaktadır.²⁸ Bu öneminden dolayı zengin ve güç sahibi Fenerli aileler, Patrikhanede de etkili olabilmek için birbirleriyle kıyasıya rekabet

Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 15.

22 Boğdan voyvodası Konstantin Kantemir'in oğludur. İstanbul'da öğrenim gören Kantemir,1710'da Ruslarla başlayan savaş sırasında Kırım Hanı Devlet Giray'ın telkiniyle Boğdan voyvodalığına getirilmiştir. Ancak bu sırada Osmanlı Devleti'nin zayıflayıp çökmekte olduğunu düşünmesi nedeniyle Rus Çarı I. Petro ile bir anlaşmaya varmıştır. Buna göre Boyarlar ve bütün tebaası Çarın himayesine girecek ve eski âdet gereğince beylik hakkı Dimitrie Kantemir ailesinde kalacaktır. Ancak 1712'de savaşta Rusların Prut Nehri kıyısında kuşatma altına alınması nedeniyle Osmanlı Devleti bundan sonra bölge yöneticilerini Fenerlilerden atamaya başlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Mıxai Maxim, "Kantemiroğlu Dimitrie Kantemir" *TDVİA*, 24, (2001), s. 320-321.

23 Kemal H. Karpat, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, çev. Recep Boztemur, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 32-33.

24 Zeynep Sözen, *Fenerli Beyler*, s. 43.

25 Stefanos P. Papageorgiou, *Apo to Genos sto Ethnos*, s. 69.

26 Christine Philliou, "Osmanlı Yönetiminde Fenerli Nüfuzun Çözümlemesi", *Toplumsal Tarih Dergisi*, çev. Nilifer İlkaya, 193, (2010), s. 65.

27 Ramazan Erhan Güllü, *Türkiye'de Gayrimüslimlerin Yönetimi Osmanlı'dan Cumhuriyet'e*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2018, s. 52.

28 Athanasios Anagnostopulu, "Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi, Cemaat Kurumları, Eğitim", *19. Yüzyıl İstanbul'da Gayrimüslimler*, ed. Pınelopı Stathis, çev. Foti ve Stefo Benlisoy, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011, s. 1-5.

etmiştir.²⁹ Örneğin, maliyeti yüksek olan patriklik makamı³⁰ için patrik adaylarına düşük faizle borç vermeleri, başarılı olmaları hâlinde patriği istedikleri gibi yönlendirme imkânı tanımıştır. Ayrıca kilise meclisi olan Sinod'da kilise dışı üyelere ayrılan koltuklar da yine bu elit aileler arasında paylaşılmıştır.³¹ Dolayısıyla dil bilgileri, bilgi birikimleri, Patrikhane ile kurdukları siyasi ilişkiler ve kilisedeki görevleri nedeniyle Osmanlı yönetim sistemi içerisinde son derece kritik mevkiler elde etmişlerdir. Bu önemli görevler onları padişah ve çevresine fiziksel olarak yakınlaştırırken bu durum onları sultanın otoritesi altındaki Hristiyan egemenler olarak yönetim sistemine entegre etmiştir. Bu nedenle Fenerlilerin bir kısmı tıpkı Morad'daki kocabaşlar gibi kendi çıkarları ile devletin bütünlüğünün korunmasını bir tutmuştur.³² Aslında birbirleriyle rekabette olan Fenerli aileler, asla keskin bir ideolojiye sahip, siyasi ve sosyal bir grup oluşturmamıştır. Ancak on dokuzuncu yüzyılın başından itibaren kimi ailelerin yabancı güçlerle yakın olduğu bilinmektedir. Örneğin Souço ailesi Fransızlar ile, İpsilantis ailesi de Rusya ile yakın ilişkide olmuştur. Aslında bu durum daha çok onların siyasi manevraları ile ilgilidir. Çünkü bu elit aileler öncelikle var olmalarının Müslüman yöneticilerinin yararına olacak şekilde çalışmaktan geçtiğini çok iyi kavramışlardır. Bu nedenle Fenerlilerin, Türk menfaatlerine hizmet eden ve aynı zamanda birer Osmanlı yetkilisi olarak çok hassas bir konumları bulunmaktadır.³³ Bu ailelerin Osmanlı Devlet sistemindeki güçlü konumu 1821 senesinde çıkan Yunan ayaklanmasına kadar devam etmiştir.

Fenerli aileler arasında ismi sıklıkla zikredilen İpsilantis ailesi ile ilgili temel bilgilerimizi ilk basımı 1834 senesinde olan Ioannis Philemon'un klasik eseri *Dokimon Istorikon Peri Tis Ellinikis Epanastaseos* aracılığıyla edinmekteyiz.³⁴ İsmi Trabzon civarındaki İpsala kasabasından alan İpsilantis aile fertleri Bizans döneminde de özellikle Trabzon sarayında önemli pozisyonlar elde etmişlerdir.³⁵ Geçmişte bu aileden Konstantin Ksifilos İpsilantis'in 1390'da İmparator III. Manuel'in kızı ile evlendiği şeklinde bir rivayet bulunmaktadır. Ancak ailenin evlilik yoluyla Komnenos hanedanlığı ile bağ kurma girişimi tartışmalıdır.³⁶ Bununla birlikte aile, Bizans'ın yıkılmasının ardından Patrikhane ile yakın ilişkiler geliştirerek drogomanlık, Eflak ve Boğdan

29 John Koloopoulos, Thanos M. Veremis, *Modern Greece A History of since 1821*, Wiley Blackwell, West Sussex 2010, s. 18.

30 Osmanlı sisteminde din adamları prensip olarak kâr getiren işlerle uğraşmıyor ve vergilerden de muaf tutuluyordu. Ancak zamanla gayrimüslim din adamlarının Osmanlı hazinesine değişik vergiler ödemesi kural hâline gelmişti. Bunlardan en eskisi pişkeş olarak bilinendi. 1641-1651 arasındaki kayıtlara göre Rum patriği 20.000 kuruş pişkeş ödüyordu. İnalık'a göre çıkış biçimi itibarıyla pişkeş bir vergiden ziyade daha çok bir hediye niteliğindedir ancak zamanla ödenmesi gerekli bir nakdî ödeme olarak yerleşmiştir. Bu konuda bk. M. Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi*, s. 187.

31 Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*, s. 61.

32 Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, çev. Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul 1997, s. 36.

33 Panayotis Alexandrou Papachristou, *The Three Faces of the Phanariots: An Inquiry in to the Role and Motivations of the Greek Nobility under Ottoman Rule 1683 – 1821*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Simon Fraser University 1992, s. 22-23, <http://summit.sfu.ca/item/3692> [Erişim tarihi: 25.04.2021].

34 Ioannis Philemon, *Dokimon Istorikon peri tis Ellinikis Epanastaseos*, yay. P. Soutsas, A. Ktena, Atina 1859.

35 Periklis Rodakis, *O Aleksandros Ypsilantis kai H Filiki*, Gordios Yayınları, Atina 1996, s. 15-21.

36 Elif Bayraktar Tellan, "Bir Osmanlı Müverrihi: Athanasios Komnenos Hypsilantis", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 35/2, (2018), s. 176-177.

voyvodalığı gibi görevlerle Osmanlı döneminde de önemini korumuştur. Bu dönemde aileden ilk olarak Athanasos İpsilantis'in ismi ön plana çıkmıştır. Sultan III. Mustafa tarafından devlete hizmetlerinden dolayı ödüllendirilerek 1758'de Boğdan'ın yöneticiliğine atanmıştır. Athanasios İpsilantis'in oğlu Ioannis ise drogoman olarak devlete hizmet etmiş ve Osmanlı Devleti ile Prusya arasında yapılan ilk anlaşmanın hazırlanmasına katkı sağlamıştır. Ioannis İpsilantis'in oğlu olan Aleksandros İpsilantis de yurtdışında eğitimini tamamladıktan sonra Osmanlı Devleti'nde tercüman olarak çalışmaya başlamıştır. Küçük Kaynarca Anlaşması'ndaki yararlılıklarından dolayı ise 19 Eylül 1774 tarihinde sultan tarafından Eflak voyvodası olarak atanmıştır. Dolayısıyla Aleksandros İpsilantis, İpsilantis ailesinden olup Eflak'ı yöneten ilk kişidir. Padişah III. Selim ile yakın ilişkiler geliştirmesi nedeniyle iki sene dört ay boyunca Boğdan'ın yönetimi ile görevlendirilmiştir. Ancak burada Eflak'ta olduğu gibi başarılı olamamıştır. 1798'de İstanbul'a geri dönmüş ve 1808'deki idamına kadar orada yaşamıştır. 1799'da ise oğlu Konstantinos, Boğdan beyi olmuştur. 1760'da İstanbul'da doğan Konstantinos İpsilantis ise Almanya'da iyi bir eğitim almıştır. Babasının Boğdan beyi olmasının ardından 1796 senesinde drogoman olmuş, 1799'da da Boğdan'a görevlendirilmiştir.³⁷ Dolayısıyla İpsilantis ailesi, Osmanlı yönetiminde üst düzey görevler yapan ve devlete yararlılıkları olan önemli Fenerli ailelerden biridir. Ancak aile, Aleksandros İpsilantis'in Yunan İsyanı'ndaki rolü sebebiyle Osmanlı yönetimi tarafından hain ilan edilmiş ve sonraki süreçte tüm Fenerliler devlet kademelerindeki görevlerinden bir süreliğine uzaklaştırılmıştır.

2. Filiki Eteria

On dokuzuncu yüzyılda ulusal bağımsızlığın kazanılması adına milliyetçi niteliklere sahip pek çok gizli dernek kurulmuştur. Özellikle Paris, Pisa, Trieste, Venedik, Viyana, Bükreş, Budapeşte, Odessa, Yaş gibi ticaret ile zenginleşen Yunan diasporasının yaşadığı bu merkezlerde eğitim ve basın-yayın faaliyetlerinin yoğun olması nedeniyle buralar ulusal bilinçlenme adına önemli merkezler olmuştur.³⁸

Filiki Eteria, Yunan bağımsızlığını amaçlayan ilk ve tek örgütlenme olmamakla birlikte şüphesiz bu oluşumlar içerisinde en bilineni ve en etkilisidir.³⁹ Nikolaos Skoufas, Emmanuil Ksantos ve Athanasios Tsakalof olmak üzere üç kurucu üyesi bulunmaktadır. Bunlardan Nikolaos Skoufas, yaklaşık olarak 1779'da Arta⁴⁰, Kompoti'de doğmuştur. Pisa Üniversitesinde

37 Periklis Rodakis, *O Aleksandros Ypsilantis katı H Filiki*, s. 22-35.

38 John Koliopoulos, Thanos M. Veremis, *Modern Greece A History of since 1821*, s. 16.

39 İlk örgütlenme; yazıları, şiirleri ve çevirileriyle Yunan bağımsızlık hareketinin en önemli ideologu olan Regas Feraios'un (ya da Velestinli Regas) 1796'da kurmuş olduğu Filiki'dir. Yunanlar tarafından kurulan ikinci dernek ise 1812'de Atina'da kurulmuş olan İngiliz destekli Müzik Dostları Derneği'dir. Ancak bu oluşum kısa sürede Rus etkisine girerek onlardan para yardımı alır hâle gelmiştir. Dolayısıyla kapalı bir örgüt olarak kalan derneğin üye sayısı hiçbir zaman iki yüz kişiyi geçmemiştir. Atina'da İngilizlerin desteğiyle kurulan *Philomousos Eteria* da aralarında Rus Çarı Aleksander ve Kapodistrias gibi önemli destekçilerinin başlılarıyla kısa sürede büyümüştür. Bu konuda bk. Stefanos P. Pageorgiou, *Apo to Genos sto Ethnos*, 2005, s. 84-85; Thasos Vournas, *Filiki Etaria A: To paranomo Organitiko tis, B: O Diogmos tis apo tous Ksenous*, Afoi Tolidi Yayınları, Atina 1982, s. 8.

40 Arta, 1429'da Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa'nın Yanya'yı fethetmesinin ardından Epir despotunun vassal olarak

okurken orada Carbonari Hareketi'nden⁴¹ etkilenmiş ve buradaki eğitiminin ardından Rusya'ya gitmiştir. Emmanuil Ksantos ise 1772'de Patmos⁴² Adası'nda doğmuştur. 1810'da Odessa'da tüccar olarak bulunmaktadır. 1812'de bir süreliğine ticaret yapmak için İstanbul'da bulunan Ksantos, 1813'te Odessa'ya giderek orada Skoufas ve Tsakalof ile tanışmıştır. Athanasios Tsakalof ise 1790'da Yanya'da dünyaya gelmiştir. Babası Nikiforos Tsakalof, Moskova'da ticaret ile uğraşmaktadır. Bu nedenle Moskova'da ilk eğitimini alan Tsakalof, üniversite eğitimi için Paris'e gitmiş ve orada bulunduğu sırada önemli kişilerle tanışma fırsatı bulmuştur. Paris'te bulunduğu sırada *Elinoglosson Ksanadoxion (Yabancı Diller Oteli)* isimli derneğe katılmıştır.⁴³ Bu oluşum, 1809'da Paris'te Selanikli bir aydın olan Eflak'ın siyasi temsilcisi Kalimahi ve Grigorio Zaliki tarafından kurulmuştur. Derneğin görünen amacı, bir eğitim programı aracılığıyla Yunanların kültür düzeyini yükseltmek ve Paris'te eğitim gören Yunan gençlerine burs vermektir. Bu amaçla dernek, üyelerinden para toplamaktadır. Ancak toplanan yardımlarının bir kısmı, Yunanistan'da zamanı geldiğinde kullanılmak üzere silah ve cephane alımına ayrılmıştır.⁴⁴ Derneğin bir üyesi de İpsilantis ailesinden Dimitrios İpsilantis'tir. 1815'e kadar gelişen bu oluşum, Mora, Epir ve Makedonya'da faaliyet göstermiştir. Napolyon'un düşüşü ile merkezi, Paris'ten Moskova'ya taşınmıştır. Bu taşınmanın arka planında daha sonra adını sıklıkla zikredeceğimiz Kapodistrias'ın hem de Bonapart sonrasında Rusya'nın Yunan problemi ile ilgilenmesi yatmaktadır. Ancak 1813'e gelindiğinde örgütün önemi giderek azalmıştır.⁴⁵

1814 senesine gelindiğinde çeşitli nedenlerle Rusya'da bulunan N. Skoufas, E. Ksanthos, A. Tsakalof, Odessa'da 14 Eylül tarihinde yeni bir örgüt kurmuşlardır. Aynı yılın Aralık ayında eğitim gördüğü Paris'ten Moskova'ya gelmiş olan Georgios Seferis, örgüte katılan ilk kişi olmuştur. Kısa sürede bu oluşum ile ilgili bilgileri alan Seferis, bir süre sonra örgütü tanıtmak amacıyla Paris ve Viyana'ya gitmiştir.⁴⁶ Filiki Eteria'nın ilk faaliyetleri hakkında yeterli bilgi elimizde mevcut değildir. Çünkü gerek Tsakalof gerekse Skoufas bunlarla ilgili hiçbir şey yazmamıştır. Bu yüzden dernek ile ilgili ilk bilgilerimiz Ksantos'un yazdıklarından elde edilmektedir. Önceleri isimsiz kurulan bu örgüte adını, Skoufas ve Tsakalof vermiştir. Filiki, kısa sürede Osmanlı Devleti'nin

Osmanlı Devleti'ni tanımasıyla birlikte 1449'da Osmanlı egemenliğine girmiştir. Şehrin ismi bu dönemde Narda olarak değiştirilmiştir. Bu konuda bk. İdris Bostan, "Narda", *TDVİA*, 32, (2006), s. 385.

- 41 Viyana Kongresi'nden sonra İtalya'nın anayasal düzene geçmesinde ve siyasal birliğine kavuşmasında rol oynayan gizli oluşumlardan biridir. İsmi İtalyanca "Carbonaro" yani Kömürçü kelimesinden gelen bu dernek bu ismi gerçek amacını gizlemek için kullanmıştır. İlk kez Fransız İşgali döneminde Fransızları ülkeden çıkartmak amacıyla Napoli Krallığı'nda kurulan derneğin üyelerinin çoğunluğu Calabrialı kömürçülerden oluşmaktadır. Dernek, küçük hücreler halinde örgütlenmiştir. Birer şube demek olan bu küçük gruplara "satış yeri" anlamındaki "Vendita" denmiştir. Yirmi vendita bir araya geldiğinde bir "Ana Vendita" oluşmaktadır. Derneğin üyeleri "Ustalar ve Çıraklar" olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Bk. Mithat Atabay, *Aydınlanma Çağı ve Avrupa*, Nobel Yayınları, Ankara 2004, s. 138-139.
- 42 Patmos, Ege Denizi'nin güneydoğusunda yer alan ve On İki Ada olarak tabir edilen adalardan biridir. Bu konuda bk. Cevdet Küçük, "On İki Ada", *TDVİA*, 33, (2007), s. 353.
- 43 I. K. Mazarakis-Ainian, *H Filiki Etaria*, Ethniko İstoriko Mousio Yayınları, Atina 2007, s. 9-10.
- 44 Thasos Vournas, *H Filiki Etaria*, s. 8, 11.
- 45 Stefanos P. Papageorgiou, *Apo to Genos sto Ethnos*, s. 84-85.
- 46 I. K. Mazarakis-Ainian, *H Filiki Etaria*, s. 13.

Balkan topraklarındaki stratejik şehirlerde pek çok üyeye sahip olmuştur. Bu nedenle sadece Yunanlar değil, Moldovyalılar, Ulahlar, Bulgarlar ve Sırp lar arasında da üye sayısını arttırmıştır.⁴⁷ Aslında sanılanın aksine örgütün esas tabanı, Fenerliler gibi zengin Yunanlar değil, halk kesimine yakın kimselerdir. Daha sonra bu oluşumun bir üyesi olacak olan Nikolaos İpsilantis, anılarında dernek programının ovadaki bir çobanın bile anlayabileceği şekilde basit bir halk Yunancası ile yazıldığını belirtmiştir. Örgüte son katılanlardan biri de Osmanlı sultanından kaçarak Rusya'ya sığınmış olan Filiki Eteria'daki dört İpsilantis'in babası olan Konstantinos İpsilantis'tir.⁴⁸

Filiki Eteria oluşturulurken mason derneğinden özellikle de Carbonari derneğinden etkilenmiştir. Bu nedenle onlar da yazışmalarında kriptolu bir dil kullanarak isimlere ve fiillere farklı kodlar vermiştir. Örneğin, arkadaş yerine çiçek, dernek başkanı için yağmur, düşman için diken, tüfek için ağaç, İtalyanlar için tatlı, İngilizler için demir, Ermeniler için zengin, Çar Aleksandros için İnsansever kodunu kullanmıştır. Bunlar dışında Mora için 2, Hdra Adası için 6, Spetses Adası için 5, Yanya için 20, Rumeli için 26, Bükreş için 39, İzmir için 68 ve İstanbul için de 62 sayıları verilerek birtakım yer isimleri kodlanmıştır. 12 kişiden oluşan dernek yöneticileri [AB: Atanasios Tsakalof, AG: Nikolas Skoufas, AE: Filippouli Antonios Komizopoulos, AP: Aleksandros İpsilantis, AZ: Antimos Gaziz, AH: Athanasios Sekeris, AI: Panagiotis Anagnostopolulos, AT: Emmanouil Ksantos, AL: Georgios Leventis, AΞ/AKS: Nikolaos Pacimadis, AM: Papaflessas (Grigorios Dikaos), AD: Emmanuil Ksantos fakat daha sonra bu kodu Galatis kullanmıştır. (AP için bir açıklama olmamakla birlikte bu kodu belki Aleksandros İpsilantis de kullanmış olabilir.)] de kendi aralarında isimlerini şifreli bir şekilde kullanmışlardır.⁴⁹

Örgütün iki farklı hedefi bulunmaktadır. Bunlardan biri öncelikle çıkması olası bir Türk-Rus savaşının yaratacağı karmaşa ortamından yararlanarak genel bir ayaklanmayla Yunanların Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanmasıdır. Bir diğer amaç ise acil olarak yabancı himayesi bulmaktır. Çünkü yabancı bir gücün güvencesi olmadan başarı sağlanamayacağı üzerinde durulmaktadır ve bunun içinde ilk akla gelen ülke Rusya'dır.⁵⁰ Rusya'dan yardım alabilmek için ilk olarak 1816'da dernek üyelerinden İtali Adası'ndan Galatis, St. Petersburg'a gelerek Ioannis Kapodistrias ile görüşmüş ve genel bir ayaklanma ile Türk egemenliğinden kurtulma hedef ve planlarından bahsetmiştir.⁵¹ Korfu doğumlu bir Yunan olan ve gelecekte kurulacak Yunan Devleti'nin de ilk devlet başkanı olacak olan Ioannis Kapodistrias, o sırada Rus Dış İşleri Bakanlığı'nda çalışan ve Rusya'yı uluslararası kongrelerde temsil eden bir diplomattır.⁵²

47 Periklis Rodakis, *O Aleksandros Ypsilantis*, s. 90-93, 185.

48 Olga Borisovna Sparo, *H Apeleutheroi tis Ellados kai H Rosia (1821-1829)*, çev. A. Sarantopoulou, G. Feksi Yayınları, Atina 1971, s. 34-35.

49 Ayrıntı için bk. Thasos Vournas, *H Filiki Etairia*, s. 70-74.

50 I. K. Mazarakis-Ainian, *H Filiki Etairia*, s. 18.

51 Ioannis Kapodistrias, *Arheion Ioannou Kapodistria Autobiografia*, C/A, ed. Kostas Dafnis, K. T. Dimaras, Aristidis Stergellis, Etairia Kerkiraikon Spoudon Yayınları, Kerkira 1976, s. 36.

52 John A. Petropoulos, *Politics and Statecraft in the Kingdom of Greece 1833 - 1843*, s. 107.

Skoufas, 1816'da dernek merkezini Moskova'ya taşımıştır. Zira Rus toprakları, Sırbistan ve Tuna Beylikleri ile iletişimin en kolay sağlandığı yerdir. Ayrıca Kapodistrias, örgütün Rusya'daki en büyük destekçisi hâline gelmiştir.⁵³ Galatis, Rusya'daki faaliyetlerinin Babıali tarafından öğrenilmesi üzerine bir süreliğine hapse atılmış ancak daha sonra Rusya'nın himayesine başvurarak hapisten çıkmıştır. Aynı yılın bahar ayında örgüt üyelerinden Konstantinos İpsilantis, bulunduğu St. Petersburg'dan, Sırbistan'daki gelişmeleri yakından takip ederek Sırp ayaklanmasını Yunanlar adına fırsata dönüştürecek planlar yapmıştır. Ancak görüşlerinin Rus çevrelerinde kabul görmemesi nedeniyle vefatına kadar yaşayacağı Kiev'e gitmek zorunda kalmıştır. Kapodistrias ise Çarın aksine Yunan meselesi ile çok yakından ilgilenmekte olup zamansız bir isyanı önlemeye çalışmaktadır. Ancak 1817'nin başında Sırp'ların ayaklanması, Yunan İsyanı için uygun bir ortam meydana getirir gibi olmuştur. Bu nedenle Filiki üyelerinden Leventis ve Galatis'in Filiki üyesi yaptıkları, Rus ordusunda görevli Mihail T. Leonardos'un yardımlarıyla Sırp İsyanı'nın lideri Kara Yorgi'nin Sırbistan'a geçişi sağlanmıştır.⁵⁴ Ancak Avusturya polisinin durumdan haberdar olması ve Belgrad Paşası'na haber vermesiyle bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Tsakalof, derneğe yapılacak maddi yardımlar için öncelikle Rumeli ve Mora'da tahkikatların yapılarak örgüte yeni girişlerin şimdilik durdurulması gerektiği kanaatindeydi. Ona göre öncelikle Adalar'daki deniz gücü hesaplanmalı, sonrasında hareketin başına geçecek bir lider bulunmalıdır. Fakat yapılan görüşmelerde ilk olarak her bölgenin ayrı liderinin olduğu bir yapı üzerinde durulmuştur. Buna göre G. Olimpios'un Sırbistan için adı öne çıkarken G. Leventis, T. Negris, Pentedekasi Tuna Beylikleri'nde; Anagnostopoulos ve Athanasios Sekeris, Beserabya, D. Vatikiotis, Hacmihalis Bulgaristan'da ve G. Farmakis de Makedonya ve Trakya'da faaliyet gösterecek kişiler olarak planlanmıştır.⁵⁵

Yedi Ada, 1817 ve 1818 tarihleri arasında Filiki Eteria'nın en güçlü merkezi olmuştur. Etki alanı oradan da Epir, Zakynthos ve hatta Tepedelenli Ali Paşa'nın hükümlerine kadar yayılmıştır. Nitekim Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti ile çatışma hâlinde olması onlara istediği rahat ortamı sağlamıştır. Bu sırada Aleksandros İpsilantis de Filiki Eteria'nın varlığını kardeşinden öğrenmiştir. Ancak bu oluşum ile ilgili ayrıntıları öğrenmeden ona katılmamıştır.⁵⁶

Filiki Eteria üyelerinin üzerinde durduğu bir başka önemli husus da Tepedelenli Ali Paşa ile iletişim kurmaktır. Bunun için 1814 senesinde Ali Paşa ile tanışmış olan Patras'taki Rus konsolosun tercümanı Ioannis K. Paparrigopoulos'tan yardım istemişlerdir. Bu nedenle Paparrigopoulos 1818'de Filiki Eteria ile ilgili olarak Ali Paşa'yı pek çok defa ziyaret etmiştir.⁵⁷ 1817-1818 senesi kış ve bahar aylarında üç kurucu üye Ksantos'un İstanbul'daki evinde buluşarak ne yapacakları üzerine görüşmeler yapmıştır. Çünkü İstanbul gerek Osmanlı Devleti'nin merkezi olması gerekse

53 Olga Borisovna Sparo, *H Apeleuterosi tis Ellados kai H Rosia*, s. 36-41.

54 Beserabya'da bulunduğu sırada Filiki Eteria ile temasa geçen Kara Yorgi, Yaş'ta örgüte üye olmuş ve 28 Haziran'da illegal biçimde Sırbistan'a geçişi sağlanmıştır. Ayrıntı için bk. Selim Aslantaş, *Osmanlı'da Sırp İsyanları 19. Yüzyılım Şafağında Balkanlar*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 161-163.

55 I. K. Mazarakis-Ainian, *H Filiki Etairia*, s. 19-20.

56 Periklis Rodakis, *O Aleksandros Ypsilantis kai H Filiki*, s. 119, 149-150.

57 I. K. Mazarakis-Ainian, *H Filiki Etairia*, s. 35.

toplumun tüm katmanlarından Yunanların yaşadığı bir yer olması nedeniyle örgüt faaliyetleri için önemli bir merkez konumundadır.⁵⁸1818'de örgütün önemli ve güçlü bir kısmı Odessa'da kalmakla birlikte merkez bir süreliğine İstanbul'a taşınmıştır. Filiki üyelerinin Osmanlı ülkesinde bulunduğu iki ay boyunca Filiki'ye pek çok katılım olmuştur. Nikolaos İpsilantis, bir süre sonra kardeşi Dimitrios İpsilantis'i derneğe üye yapmıştır. Filiki Eteria faaliyetlerine devam ederken Rusya'nın farklı şehirlerinde ticaret ve dostluk dernekleri adı altında pek çok ayrı oluşum meydana gelmiştir. Bunlardan biri yine Odessa'da kurulan Filomousos Graikiki Emboriki Eteri'dir.⁵⁹

Aslında Yunanların hedefi, mücadelelerini örgütlü hâle getirebilmektir. Bunun için de öncelikli olarak bu oluşumun başına etkili bir başkan getirmeye çalışmışlardır. Filiki üyelerinin yapmış olduğu uzun süren görüşmeler sonucunda bunun için en uygun kişinin Çar ile yakın ilişkileri olan Ioannis Kapodistrias olduğuna karar verilmiştir. Bu teklif, 1820'de Rusya'ya giden Ksantos tarafından yapılmıştır. Ancak Kapodistrias, o sırada Rusya'nın dış işleri bakanı olması nedeniyle bu teklifi kabul etmemiştir⁶⁰ ve Ksantos'a başkanlık için uygun olabilecek bir isim önermiştir. O da yıllar önce tanıştığı Aleksandros İpsilantis'tir.⁶¹

2.1. Filiki Eteria Başkanı Olarak Aleksandros İpsilantis

Aleksandros İpsilantis 1792'de İstanbul'da dünyaya gelmiştir ve babası Boğdan'a görevlendirilinceye kadar İstanbul'da yaşamıştır. Genellikle 1725-1805 tarihleri arasında yaşamış olan dedesi Aleksandros İpsilantis ile karıştırılmaktadır. Babası, 1806'da Ruslarla iş birliği yaptığı gerekçesiyle Osmanlı sultanının kendisini cezalandıracağı korkusuyla Rusya'ya kaçmıştır.⁶² Aleksandros İpsilantis de bu nedenle eğitimine Rusya'da devam etmiş ve oradaki bir askerî okuldan 24 Temmuz 1810 tarihinde mezun olmuştur.⁶³ 1812'de Rus ordusuna teğmen olarak giren İpsilantis, Rusya'nın Napolyon'a karşı yapmış olduğu savaşlarda⁶⁴ yer almıştır.⁶⁵ 1814'te St. Petersburg'da bulunduğu sırada Rusya'nın Viyana Büyükelçiliğinde sekreter olarak çalışan Ioannis Kapodistrias

58 David Brewer, *The Greek War of Independence The Struggle for Freedom Ottoman Oppression and Birth of the Modern Greek Nation*, The Overlook Press, New York 2001, s. 30.

59 I. K. Mazarakis-Ainian, *H Filiki Etaria*, s. 23, 42.

60 I. K. Mazarakis-Ainian, *H Filiki Etaria*, s. 47-48.

61 Periklis Rodakis, *O Aleksandros Ypsilantis kai H Filiki*, s. 163.

62 Ioannis D. Dimakis, "O Aleksandros Ypsilantis prin apo tin Epanastasi tou 1821", *Mnimi Aleksandros Ypsilanti 200 Hronia apo tin Gennisi tou (1792 - 1992)*, Makedonikon Spoudon Yayınları, Selanik 1995, s. 36.

63 Periklis Rodakis, *O Aleksandros Ypsilantis kai H Filiki*, s. 33.

64 Fransız Devrimi sonrasında Napolyon'un yapmış olduğu savaşlar, sadece toprak kazanımını değil, aynı zamanda ele geçirilen ülkelerdeki siyasi ve toplumsal yapıyı değiştirmeyi amaçlamıştır. Bu nedenle Fransız Devrimi'nin ürettiği eşitlik, özgürlük, milliyetçilik gibi liberal kavramlar, çok uluslu monarşiler için en büyük tehdit unsuru hâline gelmiştir. Bk. Craig Calhoun, *Milliyetçilik*, çev. Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 19; William McNeill, *Avrupa Tarihinin Oluşumu*, çev. Yusuf Kaplan, Külliyyat Yayınları, İstanbul 2008, s. 172-173. Napolyon'un Orta Avrupa'yı yeniden şekillendirdiği bu süreçte Rusya, Avrupa siyasetinde Rusya'nın karşısında yer alan Britanya, Avusturya, İsveç gibi ülkelerin yanında yer aldı. Rusya 1805'te Austerlitz'de Fransa'ya karşı büyük bir yenilgi almıştır. Bu mücadeleler Fransa'nın 1812'deki yenilgisine kadar devam etmiştir. Ayrıntı için bk. Paul Bushkovitch, *Rusya'nın Kısa Tarihi*, çev. Mehmet Doğan, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2016, s. 156, 158.

65 Ioannis D. Dimakis, "O Aleksandros Ypsilantis prin apo tin Epanastasi tou 1821", s. 37.

ile tanışmıştır. Kapodistrias ismi, o süreçte Fransız ordularının altüst ettiği Avrupa'nın yeniden şekillendirilmesinde büyük rol oynayan Viyana Kongresi'nde öne çıkmaktadır.⁶⁶

1816'da Çar tarafından albaylığa terfi ettirilen Aleksandros İpsilantis, 1818'de annesinin rahatsızlığı nedeniyle Rusya'ya geri dönmüştür. Osmanlı Devleti'nden ayrılmaya yönelik bir Yunan hareketinin varlığından da bu sırada haberdar olmuştur. Zira 1818'de kardeşi Nikolaos, Filiki Eteria üyesi olmuştur. Ardından diğer kardeşi Georgios'u, 1820'lerin başında da bir diğer kardeşi Dimitrios İpsilantis'i Filiki'ye üye yapmıştır.⁶⁷ Aleksandros İpsilantis'in Filiki ile tanışması 1820 senesindedir. Çünkü Kapodistrias'ın Filiki Eteria'nın başkanlığını reddedip Aleksandros İpsilantis'i işaret etmesinin ardından Ksantos kendisiyle iletişime geçmiştir. Ksantos, 1818'de Skoufas'un ölümü sonrası örgütün en önemli sözcüsü konumuna gelmiştir.⁶⁸ Yapılan görüşmede İpsilantis'e bu oluşumun başına geçmesini teklif etmiştir. İpsilantis ise bu teklifle ilgili olarak öncelikle Kapodistrias ile görüşmüş, ardından da 15 Haziran 1820 tarihinde Filiki Eteria'nın başına geçmeyi kabul etmiştir. İpsilantis, başkanlığı kabul ettiğinde karşısında Osmanlı Devleti'ne karşı genel bir ayaklanma çıkartma amacıyla olan örgütlü bir oluşum bulmuştur.⁶⁹

İpsilantis ilk olarak Rusların ve bölge halkının kendisini destekleyeceği umuduyla yanındaki birkaç Yunan ve Rus yöneticiyle birlikte Rusya'dan Moldovya'ya hareket etmiştir. Orada bulunduğu sırada yapılan görüşmelerin öncelikli konusu ayaklanmanın nereden başlatılacağı olmuştur. Ancak bu sırada Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne isyanı⁷⁰ Yunan ayaklanması için beklenen fırsatı vermiştir.⁷¹

Görüşmeler sonunda, isyanın Tuna Prenslikleri'nde başlaması kararı alınmıştır. Bunda Osmanlı egemenliğinde yaşayan diğer halkları da içine alan "Pan-balkan" isyanı çıkartmak amacı da bulunmaktadır.⁷² Bu nedenle Tuna bölgesinde bir isyan başlatmadan önce ilk durak Ekim 1820 tarihinde pek çok Filiki üyesinin yaşadığı Odessa olmuştur. Burada öncelikle para ve silah tedariki yapılarak planın ayrıntıları üzerine çalışılmıştır. İpsilantis'e Rusya'daki en büyük destek Çarlık hükümetinin aksine Dekabristlerden⁷³ gelmiştir. Zira bu liberal subaylar,

66 Periklis Rodakis, *O Aleksandros Ypsilantis kai H Filiki*, s. 35.

67 Ioannis D. Dimakis, "O Aleksandros Ypsilantis prin apo tin Epanastasi tou 1821", s. 45-46.

68 David Brewer, *The Greek War of Independence*, s. 33.

69 Ayrıntı için bk. Ioannis Philemon, *Dokimon Istorikon peri tis Filikis Etarias*, yay. T. Kontakis, N. Loulaki, Nauplia 1834, s. 253-254.

70 Ali Paşa'nın isyanına giden süreç için ayrıntılı bilgi bk. Hamiyet Sezer Feyzioğlu, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2017, s. 131-142.

71 W. Alison Phillips, *The War of Greek Independence 1821 - 1833*, Smith Eldergera Co, London 1897, s. 24-30.

72 Kontantinos Svolopoulou, "O Aleksandros Ypsilantis kai i Eksegersi stis Paradounavies Igeonies Mia Epanektimisi", *Mnimi Aleksandros Ypsilanti 200 Hronia Apo tin Gennisi tou (1792-1992)*, Makedonikon Spoudon Yayınları, Selanik 1995, s. 65.

73 Kendilerine Aralıkçılar da denilen bu devrimci subaylar, otokratik Rus Çarlığı'nı ortadan kaldırıp anayasal temelli bir sistemi Rusya'da tesis etmeye çalışmıştır. Bu subaylar özellikle Fransız Devriminin ürettiği ideolojilerinin etkisi altında kalmıştır. Ancak 1825'de başarısız bir isyan girişimleri olmuştur. Ayrıntı için bk. George Vernadsky, *Rusya Tarihi*, çev. Doğukan Mızrak, Egemen Ç. Mızrak, Selenge Yayınları, İstanbul 2019, s. 262-263; Ayrıca bk. Anatole G. Mazour, *The First Russian Revolution 1825 Dekembrist Movement It's Origins Development and Significance*,

Yunan propagandası yapmakla kalmayıp Filiki Eteria'ya silah yardımı dâhil olmak üzere her türlü yardımı yapmıştır. Özellikle Dekabristlerin öne çıkan isimlerinden M. Orlof'un evi Filiki üyelerinin toplandığı siyasi bir lokal hâline gelmiştir. Dekabrist subaylardan R. Lipranti, günlüğüne Aleksandros İpsilantis ile Akkerman⁷⁴ ve İsmail'de⁷⁵ pek çok defa buluştuğunu yazmıştır.⁷⁶

Aleksandros İpsilantis, Filiki Eteria'nın başkanlığını kabul etmesinin üzerinden dokuz ay geçtikten sonra 22 Şubat 1821 tarihinde bölgede bulunan pek çok kimseye anlaşarak Eflak'a doğru hareket etmiştir. Bundan iki gün sonra da tüm Filiki üyelerine hitaben bir bildiri yayınlayarak onları da bu harekete davet etmiştir.⁷⁷ Öyle ki Boğdan Prensi Mihail Souço'yu cemiyete üye yapmayı başarmış ve bölgedeki önemli Rumenlerden biri olan T. Vladimeresko ile de anlaşma sağlamıştır. Ayrıca Tuna Prenslikleri'nin konumu stratejik açıdan mükemmeldir. Böylelikle hem Rusya'dan yardım alınabilecek hem de diğer Balkan halklarının bu isyanın içine çekilmesi mümkün olacaktır. Ancak bölgede son derece kırılğan bir yapı söz konusudur. Çünkü 1812-1818 yılları arasında Eflak'ı yöneten Karaca ile 1812-1819 tarihleri arasında Boğdan'ı yöneten S. Kallimahi'nin yönetimi altında bölgenin yerel halkı Boyarlar ve köylüler büyük ekonomik baskılara maruz kalmıştır. 1818'de yönetime gelen Aleksandros Souço ise Ocak 1821 tarihinde ölmüş, Şubat ayında da Vladimiresko isyan etmiştir. Aslında bu isyan doğrudan Osmanlı yönetimine karşı olmayıp bölgede Fenerlilerin yönetiminden önceki idareye geri dönebilmeyi amaçlamaktadır. İpsilantis de tam bu sırada isyan etmiştir.⁷⁸

Aslında Eflak Beyi Aleksandros Souço'nun 18 Ocak'taki ölümünün ardından Osmanlı yönetiminin onun yerine S. Kallimahi'yi seçmesi ve onun, görev yerine gelmesine kadarki sürede T. Vladimiresko'nun isyanı, İpsilantis'in ayaklanmasını başlatmak için Tuna bölgesini seçmesini kolaylaştırmıştır.⁷⁹ Ancak Rusya'dan yardım alacağı umuduyla hareket eden Aleksandros İpsilantis için durum beklediği gibi olmamıştır. Rus Çarı Aleksandros, 1816'dan itibaren Filiki Eteria'nın varlığından haberdar olmasına rağmen İtalya ve İspanya'daki devrimci örgütlerin Kutsal İttifak'ta büyük panik yaratması nedeniyle İpsilantis'in bu hareketine yardım etmekten

University of California Press, California 1937, s. 51-58.

74 Odessa eyaletinde bir şehir olan Akkerman, Rusya'nın en eski şehirlerinden olup önemli bir ticaret merkezi niteliğindedir. II. Bayezid döneminde Boğdanlılardan alınarak Rumeli Beylerbeyliğine bağlanmış ve 1812 senesinde yapılan Bükreş Antlaşması ile Ruslara bırakılmıştır. Bu konuda bk. Mustafa L. Bilge, "Akkirman", *TDVİA*, 2, (1989), s. 269-270.

75 Burası Besarabya'nın güneyinde Bucak denilen kesimde, Tuna'nın Karadeniz'e dökülen kollarından biri olan Kilya üzerinde Romanya sınırına yakın önemli bir liman şehridir. Bk. Ferudun Emecen, "İsmâil", *TDVİA*, 23, (2001), s. 82.

76 Olga Borisovna Sparo, *H Apeleuterosi tis Ellados kai H Rosia*, s. 46, 86-88.

77 Konstantinos K. Hatzopoulos, "O Thesmos tou «Genikou Epitropou tis Arhis» tis Filikis Etaireias kai o Aleksandros Ypsilantis", *Mnimi Aleksandros Ypsilanti 200 Hronia apo tin Gennisi tou (1792 – 1992)*, Makedonikon Spoudon Yayınları, Selanik 1995, s. 77.

78 Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*, s. 232-235.

79 Periklis Rodakis, *O Aleksandros Ypsilantis kai i Filiki*, s. 232.

kaçınmıştır.⁸⁰ Nitekim bununla ilgili olarak Rus Dış İşleri Bakanı Kapodistrias'ın, yakın arkadaşı Aleksandros Stourtz'a gönderdiği şahsi mektup bu durumu gözler önüne sermektedir. Fenerli bir aileye mensup olan ve aynı zamanda Moldovya yöneticisinin kuzeni olan Stourtz da Rus diplomasisinde 1809'da Kapodistrias'ın sekreteri olarak çalışmaya başlamış, 1814-1815 seneleri arasında Viyana'da gerçekleşen kongrelerde de Kapodistrias ile pek çok defa görüşmüştür.⁸¹

18/30 Mart 1821 tarihli mektupta Kapodistrias, Çarın, İpsilantis'in Yunanistan'ın "özgürleştirilmesi" adına yaptığı faaliyetleri kınadığını ve bu dakikadan sonra Avrupa'da bağımsızlık adına çıkan her türlü ayaklanmayı tehdit olarak gördüğünü belirtmiştir. Bu nedenle İpsilantis'in, isyanın açıkça bağımsızlığa yönelik olduğunu açıklamaları halinde amacına ulaşmasının zor olduğunu ve Yunanların kaybedeceğini belirtmiştir.⁸² Nitekim Rusya, Laibach Kongresi'ne katılmıştır ve kongrenin genel eğilimi, isyanların sadece toplumsal huzur için değil, aynı zamanda Avrupa monarşileri için de büyük bir tehdit oluşturduğu yönündedir. Dolayısıyla bu durumda İpsilantis de meşru hükümdarına isyan eden bir asi konumunda görülmektedir.⁸³

Stourtz, on beş gün sonra yani 2/14 Nisan tarihinde Kapodistrias'a cevap vermiştir. Mektubunda İpsilantis'in ayaklanmasını sürpriz bir şekilde öğrendiğini, bu durumu sevinç ve aynı zamanda tedirginlikle takip ettiğini belirtir. Zira 22 Şubat'ta Yunan, Bulgar ve Arnavutlardan oluşan bir ordu Yaş'a girmiştir. Ancak birtakım Türk kuvvetlerinin Galatis önderliğindeki bu orduyu delik deşik ettiğini belirtir.⁸⁴ Dolayısıyla bölgeye girdiğinde aradığı desteği bulamayan İpsilantis, Çar I. Aleksander'a ve Rus Konsolosluğuna mektup yazarak acil yardım talebini yinelemek zorunda kalmıştır. Ayrıca Mihail Souço'ya da ayaklanmadan ve bu sırada karşılaştığı problemlerden bahsettiği mektuplar göndermiştir.⁸⁵ Ancak Rusya, ilerleyen süreçte bu isyanı kınamakla kalmamış, Aleksandros İpsilantis'in yanı sıra Rus ordusundaki tüm İpsilantis kardeşlerin görevlerine son vererek Prut'ta bulunan Rus askerinin tarafsız kalması emrini vermiştir.⁸⁶ Bunun yanı sıra Rusya, Bükreş ve Yaş'ta bulunan konsoloslarını da geri çağırmıştır.⁸⁷ Ayrıca Kapodistrias, Çarın isteği doğrultusunda Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Stroganof'a 6/18 Temmuz 1821 tarihli resmî bir yazı göndererek Rusya adına İpsilantis'in bu hareketinin kınanması

80 Kontantinos Svolopoulou, "O Aleksandros Ypsilantis kai i Eksegersi stis Paradounavies Igegonis", s. 7.

81 Apostolos, E. Vakalopoulos, "Tharralea ipostiriksi tou Aleks. Ypsilanti apo ton Moldovo logio kai Roso Diplomatia Aleks. Stourtz meta tin Apokriksi tou kinimatos apo ton Tsaro Aleksandro A", *Mnimi Aleksandros Ypsilanti 200 Hronia apo tin Gennisi tou (1792 - 1992)*, Makedonikon Spoudon Yayınları, Selanik 1995, s. 22.

82 163. sayfadaki Aleksandros Stourtz'ya yazılan mektup Fransızcadır. Bu nedenle bu sayfadan 150 numaralı mektubun künyesindeki bilgiler alınmış ve s. 164'te yer alan Yunanca açıklamasından yararlanılmıştır. Ayrıntı için bk. Ioannis Kapodistrias, *Arheion Ioannou Kapodistria, C/ST*, ed. Kostas Dafnis, Etareia Kerkiraikon Spoudon Yayınları, Kerkira 1984, s. 163-164.

83 Lefteris Papakostas, *Anarhikos Politeumenoi Diplomatia kai Politiki stin Neoteri Ellada 1821-1936*, Angelaki Yayınları, Atina 2014, s. 43.

84 Apostolos, E. Vakalopoulos, "Tharralea İpostiriksi tou Aleks. Ypsilanti", s. 25.

85 Ayrıntılı bilgi için bk. Ioannis Philemon, *Dokimon Istorikon peri tis Ellinikis Epanastaseos*, s. 281-290.

86 Lefteris Papakostas, *Anarhikos Politeumenoi*, s. 47-48.

87 Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*, s. 236.

talimatını vermiştir.⁸⁸ Çarın aksine isyanı tüm gücüyle desteklemeye çalışan Kapodistrias, isyandan sonra ancak bir yıl daha Dış İşleri Bakanlığındaki görevine devam edebilmiştir.⁸⁹

Bölgedeki etnik, siyasi ve sosyal farklılıkları tam olarak kavrayamayan İpsilantis, düzenli Osmanlı orduları karşısında büyük bir yenilgi almıştır. 19 Haziran tarihinde Dragaşani'de almış olduğu yenilgi sonrasında ilk olarak Erdel'e geçmiştir.⁹⁰ Ardından kardeşleri ile birlikte önce Rus topraklarına oradan da Kıta Yunanistanı'na geçmek amacıyla Avusturya topraklarına ilerleyen Aleksandros İpsilantis ve kardeşleribu sırada Avusturya askerleri tarafından yakalanmışlardır. Aleksandros İpsilantis bundan sonra geri kalan yaşamının yedi yılını Avusturya'da hapis hane geçirmiştir.⁹¹ Filiki Eteria'nın son kuvvetleri de 29 Haziran'da mağlup edilmiş ve Osmanlı orduları Tuna Prenslükleri'ndeki isyanı tamamen kontrol altına almıştır.⁹²

İpsilantis'in başarısız girişimi sonrasında Mora'daki ayaklanma planı Filiki Eteria üyelerinden Grigorio Dikaios (Papaflessas) tarafından hazırlanmış ve bölgenin seçkinleri, imtiyazlı kişileri ve askerlerin büyük bir kısmı bununla ilgili olarak bilgilendirilmiştir.⁹³ Ardından Mora'da yeni bir isyan başlamıştır. İsyana kısa sürede geniş bir alana yayılarak 1821 yılının Nisan ayı sonunda bütün Orta ve Güney Yunanistan ile Ege Adaları'na sıçramıştır.⁹⁴ Ancak belirtmek gerekir ki 1821 senesinde Yunan İsyanı başladığı sırada Filiki Eteria'ya üye olanların bilinen sayısı 1.903'tür ve hâlâ tüm Yunanları temsil etmekten uzaktır.⁹⁵ İpsilantis'in ayaklanması her ne kadar Mora'daki isyanlarla bağlantılı olsa da sürece farklı dinamiklerin etki etmesi nedeniyle Eflak ve Boğdan'daki olaylar, ayrı olarak değerlendirilmelidir.

3. Tuna Prenslüklerinde İsyanın Ardından

1661 senesinden 1822 senesine kadar drogomanlık yani baş tercümanlık görevi kesintisiz bir şekilde belli başlı Fenerli elit aile üyeleri tarafından yürütülmüştür. Karacalar biri iki defa görev yapan 6, Souçolar 5, Murizisler biri iki defa görev yapan 5, Mavrokordatoslar 4, Gkikaslar 4, Kallimahiler ikisi iki defa görev yapan 3 ve son olarak İpsilantisler de 2 baş tercüman yetiştirmişlerdir. Fakat isyandan hemen sonra son baş tercüman Stavrakis Aristarhis, 1822'de

88 6/18 Temmuz 1821 tarihli yazı Fransızca olup 169-174. sayfalar arasındadır. Yunanca açıklaması ise sayfa 174-175 arasındadır. Burada yazının künyesi için sayfa 169'dan yararlanılmıştır. Ayrıntı için bk. Ioannis Kapodistrias, *Arheion Ioannou Kapodistria, C/ST*, s. 169, 174-175.

89 Pavlos B. Petridis, "Aleksandros Ypsilantis kai Ioannis Kapodistrias i koini tous Poreias ton Agona tis Ethnikis Anagenisis" *Mnini Aleksandros Ypsilanti 200 Hronia apo tin Gennisi tou (1792-1992)*, Makedonikon Spoudon Yayınları, Selanik 1995, s. 56.

90 Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*, s. 237.

91 Olga Borisovna Sparo, *H Apeleuterosi tis Ellados kai H Rosia*, s. 50.

92 Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*, s. 238.

93 Stefanos P. Papageorgiou, *Apo to Genos sto Ethnos*, s. 93-95.

94 M. Alaaddin Yalçınkaya, "III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri Osmanlı Dış Politikası", *Türkler*, 12, (2002), s. 1061.

95 David Brewer, *The Greek War of Independence*, s. 34.

Bolu valisinin emriyle öldürülmüştür. Ardından da Haziran 1822'den itibaren baş tercümanlık görevi tamamen kaldırılarak yerine Bâb-ı Âli Tercüme Odası oluşturulmuştur.⁹⁶

1711'den itibaren başlayan Tuna Prenslikleri'ndeki Fenerli yönetimi, 1821'de son bulmuştur. Aradan geçen süre boyunca Fenerliler, on bir aile ve yetmiş dört farklı yönetim için aday temin etmiştir.⁹⁷ Patrikhane de İpsilantis'in ayaklanmasından nasibini almıştır. İsyanda rol oynadığı gerekçesiyle başta Patrik Gregorios⁹⁸ olmak üzere Efes, İzmit, Derki (Terkos), Edirne ve Selanik metropolitleri suçlu bulunarak idam edilmiştir.⁹⁹ İlerleyen süreçte Fenerlilerin itibar ve güven kaybederek Osmanlı yönetim sisteminden uzaklaşmaları ile onlardan boşalan "en prestijli cemaat" konumuna Ermeniler yükselmiştir.¹⁰⁰ Ancak Osmanlı yetkililerince Fenerli elitlerin sistemin dışına itilmesi istenen bir durum değildir. Bununla birlikte söz konusu elitlerin tamamının Osmanlı Devleti'nin mevcut durumunun değişmesinden yana olduğunu söylememiz de mümkün görünmemektedir. Nitekim Patrik Gregorios'un Boğdan'a tayin edilen Souço ve nankör bir firarinin oğlu olarak tanımladığı Aleksandros İpsilantis için aforoznameler yazdığı bilinmektedir. Patrik, burada onların önemsiz ve küçük iken yüce mevkilere getirildiğini, voyvodalık tahtı verilerek onurlandırıldığını, onların ise haince bir anlayışla devlete isyan ettiğini belirtmiştir. Buna rağmen kimi yorumlar bunların Osmanlı tehdidi altında yazıldığı iddiasındadır. Fakat Patrik Gregorios'un bu olaylardan çok öncesinde de Regas'a ve aydınlanmacı fikirler üreten Fransızlara yönelik olarak aforoznameler yayınladığı bilinmektedir. Nitekim Patriğin asılmasının hemen ardından Yunan hareketinin en önemli ideologlarından olan Adamantios Korais,¹⁰¹ sultanın kendi dostlarını astığını oysaki onlara kaftan giydirmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁰²

Yunan İsyanı nedeniyle Fenerliler arasında da belli bir görüş birliği yoktur. Aksine Souço ailesi bu konuda farklı eğilimler göstermesi bakımından ilginçtir. 1819-1821 yılları arasında Boğdan Hospotarı Mihail Souço ile 1818-1821 yılları arasında Eflak hospotarı olan kardeşi Aleksandros

96 Dimitri Kitsikis, *Türk - Yunan İmparatorluğu*, çev. Volkan Aytar, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 161-164.

97 Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*, s. 113.

98 Patrik Gregorios, olaylar çıktıktan hemen sonra Paskalya Günü'ne denk gelen 22 Nisan 1821'de Sadrazam tarafından Babialı'ye çağırılmış ve kendisine olaylarla ilgisi sorulmuştur. Patriğin yaşanan olaylardan haberinin olmadığını belirtmesi karşısında Sadrazam'ın "Bir avradın ettiği zınayı bilen sizlerin milletçe böyle bir olaydan haberim yoktu demenize itimat olunabilir mi" demiştir." Ancak Patriğin olaydan haberinin olmadığını yinelemesine rağmen patrik idam edilmiştir. Ayrıntı için bk. Yücel Özkaya "1821Yunan (Eflak - Buğdan) İsyanları ve Avrupalıların İsyana Karşısındaki Tutumu", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar)*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1986, s. 121-122.

99 Elçin Macar, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 45.

100 Saro Dadyan, *Osmanlı'nın Gayrimüslim Tarihinden Notlar*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 63-64.

101 Korais, Yunan ulusunun hem Osmanlı hem de Bizans etkilerinden uzaklaşarak eski klasik kültürünü geri kazanması ve de Yunanistan adıyla seküler bir devlet kurulması gerektiğini vurgulamıştır. Zira Ortodoks Hristiyanlığın Yunan milli kimliği için bir ön koşul olmadığını, aksine bir engel teşkil ettiğini ileri sürmüştür. Çünkü ona göre Ortodoks ruhban sınıfı, Osmanlı yetkilileri ile iş birliği içine girerek dinin özünü kirletmektedir. Bu nedenle Yunanlar, bu sınıfın hegemonyasından kurtulmak için iyi bir eğitim aracılığıyla Yunan klasiklerine erişerek iki bin yıllık Yunan, Roma ve Bizans tarihi arasında kesintisiz bir bütünlük kurabilmenin araçlarını oluşturabilmelidir. Ayrıntılı bilgi için bk. Ioannis N. Grigoriadis, *Kutsal Sentez Yunan ve Türk Milliyetçiliğine Dini Aşılacak*, çev. İdil Çetin, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 37-40.

102 Herkül Milas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s. 143-144.

Souço örneği bu bakımdan önemlidir. Aleksandros Souço, Osmanlı Devleti'ne sadık bir yönetici olarak¹⁰³ Yunan İsyanı'nı bir felaket olarak nitelendirmiştir.¹⁰⁴ Oysaki kardeşi Mihail Souço, Filiki Eteria'ya katılmıştır. Zira onun bir Rus diplomatik kurye ile İstanbul'da bulunan Filiki Eteria'ya gönderdiği mektup bu durumu gözler önüne sermektedir. Mihail Souço, mektubunda Yunan zaferinin çok yakın olduğunu, İstanbul'un yanıp yıkılması gerektiğini belirtmekte ve de herkesi Sultana karşı ayaklanmaya davet etmektedir.¹⁰⁵

Fenerli elitlerin Osmanlı siyasi yapısıyla entegre oluşu ve Türk yöneticilerle yakın irtibatı halk tarafından da memnuniyetsizlikle karşılanmış ve onların Türk yöneticilere kültürel olarak benzediği şekilde yaygın bir kanı oluşmuştur. Buna göre, Hristiyan Türkler olarak adlandırılan Fenerli beylerin kıyafetlerinin, davranışlarının, yaşam stillerinin aynı Türkler gibi olduğu ve aralarındaki tek farkın isimleri olup onların cami yerine kiliseye gittikleri belirtilmiştir.¹⁰⁶ Aleksandros İpsilantis gibi "proto-milliyetçi" olarak tanımlanabilecek elitlerin önderliğinde başlayan Yunan İsyanı, Osmanlı Devleti'nde büyük bir güvensizlik yaratarak Fenerlileri sistem dışına itmiş olmasına rağmen ilerleyen süreçte iki taraf arasında bir uzlaşmaya gidildiğinden söz etmek mümkündür. Zira bir müddet sonra 1822'de öldürülen son baş tercüman Stavrakis Aristarhis'in üç oğlu da devlet kademelerinde üst mevkilere getirilmiştir. Örneğin, küçük oğlu Ioannis, uzun yıllar Berlin'de Osmanlı Büyükelçisi olarak çalışırken diğer oğlu Gregorios Aristarhis, Washington'da bulunmuştur, Fenerli bir aileden olan Aleksandros Karatheodori de 1878'de yapılan Berlin Kongresi'nde Osmanlı delegesinin başı olarak görev yapmıştır.¹⁰⁷ Dolayısıyla belirsizliklerle dolu geçiş döneminde kendisinin ve ulusunun geleceğini bağımsızlıktan ziyade Osmanlı siyasi sistemi içindeki uzlaşıda gören bir anlayışın varlığı mevcut olup bunun farklı bir yansıması Helen-Osmanlılığı¹⁰⁸ ideolojisine dek uzanmıştır.

Sonuç

On dokuzuncu yüzyılda Yunanların ideolojik ve politik bilinçlenmesini sağlayan ve ulusun bağımsızlığını amaçlayan pek çok dernek ve örgüt kurulmuştur. Ancak bunlar içerisinde şüphesiz

103 1806'da Eflak ve Boğdan'ın Ruslar tarafından işgali İstanbul'da büyük heyecan yaratmıştır. Eflak beyinin söz konusu durumla ilgili padişaha yazısı bu bakımdan önemlidir. Burada Boğdan beyi, bu işgalden duyduğu derin üzüntüyü belirtmekte ve padişaha buranın muhafazası için ne yapılması gerektiğini sormaktadır. Bk. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, 5, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 51.

104 Zeynep Sözen, *Fenerli Beyler*, s. 148-151.

105 Philip Mansel, *Konstantiniye Dünyanın Arzuladığı Şehir 1453-1924*, çev. Şerif Erol, Everest Yayınları, İstanbul 2011, s. 321-322.

106 John A. Petropulos, *Politics and Statecraft in the Kingdom of Greece 1833-1843*, s. 29.

107 Dimitri Kitsikis, *Türk - Yunan İmparatorluğu*, s. 164; İsyandan sonra nüfuz ve otoritelerini kaybeden Fenerliler, Tanzimat Dönemi'nden itibaren etkinliklerini arttırarak "Yeni Fenerliler" olarak adlandırılacaktır. Bu konuda bk. Ramazan Erhan Güllü, *Türkiye'de Gayrimüslimlerin Yönetimi*, s. 63.

108 Helen-Osmanlılığı fikri, 1897'de Yunan Krallığı'nın Osmanlılar önünde aldığı askerî yenilgi sonrasında güç kazanmıştır. Bu ideoloji, imparatorluk içerisindeki Rumların Yunanistan ile birleşmek yerine, eşit haklara sahip olacakları çok uluslu bir Osmanlı ülkesinde yaşamaları gerektiğini ileri sürer. Ayrıntılı bilgi için bk. Athanasia Anagnostopulu, "Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi", s. 29.

en önemlisi ve en bilineni Filiki Eteria olmuştur. Bu oluşum, Türk tarih yazımında ekseriyetle 1894 senesinde Makedonya'nın Yunanistan Krallığı'na katılması amacıyla kurulan ve 1821 Yunan İsyanı ile hiçbir ilgisi olmayan Etniki Eteria ile karıştırılmaktadır. Eskiden beri Osmanlı bürokrasisine hizmet etmiş Fenerli elit bir aileye mensup olan Aleksandros İpsilantis, 15 Haziran 1820 tarihinde Filiki Eteria'nın başkanı olmuştur. Dernek, 1821'de isyan için harekete geçme alanı olarak hem Rusya'dan yardım alabileceği ümidi ile hem de diğer Balkan halklarını kapsayacak şekilde olduğundan Tuna Prenslükleri'ni seçmiştir. Amaç, bir Pan-balkan isyanı çıkarmak ve o bölgeyi bağımsız hâle getirmektir. Ancak gerek bölgenin yerel dinamiklerini yeterince hesap edememesi gerekse Rusya'dan beklediği desteği alamaması nedeniyle bu girişim kısa sürede Osmanlı kuvvetleri tarafından bastırılmıştır. İpsilantis'in bu isyan girişimine en büyük destek Rusya'da Dekabristler (Arahkçılar) olarak da bilinen liberal subaylardan ve dönemin Rus Dış İşleri Bakanı Yunan asıllı Ioannis Kapodistrias'tan gelmiştir. Tuna Prenslükleri'ndeki bu başarısız girişimin ardından Filiki üyelerinden Grigoris Dikaios (Papaflessas) tarafından Mora'da yeni bir isyan başlatılmış ve kısa sürede Orta ve Güney Yunanistan'a yayılmış, ardından da Ege Adaları'na sıçramıştır.

İsyanın hemen ardından Fenerliler olarak adlandırılan aristokratik ailelerin Osmanlı Devleti'ndeki itibarı ve gücü, büyük oranda yara almış ve bu nedenle onlar yüksek Osmanlı mevkilerinden uzaklaştırılmışlardır. Ancak çoğunluğunun belirgin bir ideolojik ve siyasi duruşa sahip olmadığı söz konusu elitlerin tamamının Yunan İsyanı'na destek verdiğini söylemek de mümkün değildir. Nitekim Fenerlilerin pozisyonu, Yunan İsyanı'na katılanlar ve Yunan aydınları tarafından da sıklıkla eleştiri konusu olmuştur. Özellikle Türk yöneticilerle kurdukları yakın ilişkiler, kendi çıkarlarını "Müslüman efendilerinin" çıkarları ile bir görmeleri ve bu nedenle de "ulusun kurtuluşuna yardım etmedikleri" gerekçesi ile onlar tarafından da hainlikle suçlanmışlardır. Fenerliler ise zenginlikleri, yabancı dil bilgileri, bilgi birikimleri ve Batı ile temasları nedeniyle ilerleyen süreçte de yine Osmanlı Devleti'nin ihtiyaç duyduğu, nitelikli ve yetkin memurlar olarak devlete hizmet etmeyi sürdürmüşlerdir. Aslında bu durumu Osmanlı Devleti'nin esnek ve pragmatik bir devlet geleneğine sahip olmasıyla da açıklamak mümkündür. Zira toplumunun en başarılı ve iyi eğitilmiş insanlarını kullanarak onlarla bütünleşmesi ve farklı koşullara uyum sağlama yetisi devletin uzun ömürlü olmasını sağlamıştır.

Yunan İsyanı başladığında üye sayısı iki bin kişiyi geçmeyen Filiki Eteria'nın asıl tabanını Fenerliler gibi zengin ve güçlü elitlerden ziyade uluslararası ticaret ile zenginleşerek liberal ideolojilerden etkilenen tüccarlar oluşturmuştur. Yaklaşık on yıl süren silahlı mücadeleler sonucunda, Osmanlı Devleti'nden ayrılarak Yunanistan Krallığı'nın kurulması ile Filiki Eteria görevini tamamlamıştır.

KAYNAKÇA

Kaynak Eserler

- Kapodistrias, Ioannis, *Arheion Ioannou Kapodistria* Autobiografia, C/A, ed. Kostas Dafnis, K.T. Dimaras, Aristidis Stergellis, çev. G. Ploumidis, Etareia Kerkiraikon Spoudon Yayınları, Kerkira 1976.
- _____, *Arheion Ioannou Kapodistria*, C/ST, ed. K. Dafnis, çev. G. Ploumidis, Etareia Kerkiraikon Spoudon Yayınları, Kerkira 1984.
- Philemon, Ioannis, *Istorikon peri Filikis Etairias*, yay. T. Kontaksi, N. Loulaki, Nauplia 1834.
- _____, *Dokimon Istorikon peri tis Ellinikis Epanastaseos*, yay. P. Soutsas, A. Ktena, Atina 1859.

Araştırma Eserler

- Anagnostopulu, Athanasia, “Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi Patrikhane, Cemaat Kurumları, Eğitim”, *19. Yüzyıl İstanbul’unda Gayrimüslimler*, ed. Pinelopi Stathis, çev. Foti ve Stefo Benlisoy, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011, s. 1-38.
- Anderson, Matthew Smith, *Doğu Sorunu, 1774 – 1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, çev. İdil Eser, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.
- Aslantaş, Selim, *Osmanlıda Sırp İsyanları 19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.
- Atabay, Mithat, *Aydınlanma Çağı ve Avrupa*, Nobel Yayınları, Ankara 2004.
- Balcı, Sezaî, *Osmanlı Devleti’nde Tercümanlık ve Bâb-ı Âli Tercüme Odası*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.
- Bayraktar-Tellan, Elif, “Bir Osmanlı Müverrihi: Athanasios Komnenos Hypsilantis”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 35/2, (2018), s. 175-187.
- Beydilli, Kemal, “Küçük Kaynarca Antlaşması”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 6, (2002), s. 524-527.
- Bilge, Mustafa L., “Akkirman”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2, (1989), s. 269-270.
- Bostan, İdris, “Narda”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 32, (2006), s. 385-387.
- Brewer, David, *The Greek War of Independence The Struggle for Freedom Ottoman Oppression and Birth of the Modern Greek Nation*, The Overlook Press, New York 2001.
- Bushkovitch, Paul, *Rusya’nın Kısa Tarihi*, çev. Mehmet Doğan, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2016.
- Calhoun, Craig, *Milliyetçilik*, çev. Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007.
- Clogg, Richard, *Modern Yunanistan Tarihi*, çev. Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.
- Dadyan, Saro, *Osmanlı’nın Gayrimüslim Tarihinden Notlar*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.
- Demirhan, Hasan, *Yunanistan’da Emperyalist Kavga (1914-1918)*, İdil Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Dimakis, Ioannis D., “O Aleksandros Ypsilantis prin apo tin Epanastasi tou 1821”, *Mnimi Aleksandros Ypsilanti 200 Hronia apo tin Gennisi tou (1792 – 1992)*, Makedonikon Spoudon Yayınları, Selanik 1995, s. 35-46.
- Emecen, Ferudun, “İsmâil”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 23, (2001), s. 82-84.
- Grigoriadis, Ioannis N., *Kutsal Sentez Yunan ve Türk Milliyetçiliğine Dini Aşlamak*, çev. İdil Çetin, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014.
- Güllü, Ramazan Erhan, *Türkiye’de Gayrimüslimlerin Yönetimi Osmanlıdan Cumhuriyet’e*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2018.
- Hatzopoulos, Konstantinos K., “O Thesmos tou «Genikou Epitropou tis Arhis» tis Filikis Etareias kai o Aleksandros Ypsilantis”, *Mnimi Aleksandros Ypsilanti 200 Hronia apo tin Gennisi tou (1792 – 1992)*, Makedonikon Spoudon Yayınları, Selanik 1995, s. 77-86.

- Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi 18 ve 19. Yüzyıllar*, C 1, çev. İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Tunalı Koç, Küre Yayınları, İstanbul 2013.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C 5, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- Karpat, Kemal, “Eflak”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 10, (1994), s. 466-469.
- _____, “Etnik Kimlik ve Ulus-Devletlerin Oluşumu”, *Osmanlı*, 2, (1999), s. 17-34.
- _____, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, çev. Recep Boztemur, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- Kenanoğlu, M. Macit, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, Klasik Yayınları, İstanbul 2004.
- Kitsikis, Dimitri, *Türk-Yunan İmparatorluğu*, çev. Volkan Aytar, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.
- Koliopoulos, John S. – Thanos Veremis, *Modern Greece: A History since 1821*, Wiley-Blackwell, West Sussex 2010.
- Küçük, Cevdet, “Oniki Ada”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 33, (2007), s. 353-355.
- Macar, Elçin, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
- Mansel, Philip, *Konstantiniyye Dünyanın Arzuladığı Şehir 1453-1924*, çev. Şerif Erol, Everest Yayınları, İstanbul 2011.
- Maxim, Mixai, “Kantemiroğlu (Dimitrie Kantemir)”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 24, (2001), s. 320-322.
- Mazarakis-Ainian, I. K., *H Filiki Etarrea*, Ethniko Istoriko Mouseio Yayınları, Atina 2007.
- Mazour, Anatole G., *The First Russian Revolution 1825 Dekembrist Movement It's Origins, Development and Significance*, University of California Press, California 1937.
- McNeill, William, *Avrupa Tarihinin Oluşumu*, çev. Yusuf Kaplan, Külliyyat Yayınları, İstanbul 2008.
- Milas, Herkül, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.
- Ortaylı, İlber, “Gospodarlık”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 14, (1996), s. 115-116.
- _____, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet”, *Osmanlı Düşünce Dünyası ve Tarih Yazımı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s.147-156.
- Öz, Mehmet, *Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumları*, Dergah Yayınları, 2005.
- Özcan, Abdülkadir, “Boğdan”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 6, (1992), s. 269-271.
- Özkaya, Yücel, “Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Ayanlıkları Ele Geçirışleri ve Büyük Hanedanlıkların Kuruluşu”, *Belleken*, XLII/168, (1978), s. 667-723.
- _____, “1821 Yunan (Eflak-Buğdan) İsyancıları ve Avrupalıların İsyan Karşısındaki Tutumu”, *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Tarih Boyunca Türk – Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1986, s. 114-130.
- Özvar, Erol, “Voyvoda”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 43, (2013), s. 129-131.
- Papageorgiou, Stefanos P., *Apo To Genos Sto Ethnos H Themeliosi tou Ellinikou Kratos 1821 – 1862*, Papazisi Yayınları, Atina 2005.
- Papakostas, Lefteris, *Anarhikos Politeuomenoi Diplomatia kai Politiki stin Neoteri Ellada 1821-1936*, Angelaki Yayınları, Atina 2014.
- Petridis, Pavlos B., “Aleksandros Ypsilantis kai Ioannis Kapodistrias H koini tous Poreia ston Agona tis Ethnikis Anagenensis”, *Mnimi Aleksandros Ypsilanti 200 Hronia apo tin Gennisi tou (1792 – 1992)*, Makedonikon Spodon Yayınları, Selanik 1995, s. 47-58.
- Petropoulos, John A., *Politics and Statecraft in the Kingdom of Greece 1833-1843*, Princeton University Press, New Jersey 1968.
- Philliou, Christine, “Osmanlı Yönetiminde Fenerli Nüfuzun Çözümlemesi”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, çev. Nilüfer İlkaya, 193, (2010), s. 54-69.
- Phillips, Alison W., *The War of Greek Independence 1821 to 1833*, Smith Elder Co., London 1897.

- Rodakis, Periklis, *O Aleksandros Ypsilantis kai H Filiki*, Gordios Yayınları, Atina 1996.
- Salıxık, Selahattin, *Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri Tarihi ve Etnik'i Eterya*, Kitapçılık Yayınları, İstanbul 1968.
- Sezer-Feyzioğlu, Hamiyet, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2017.
- Sparo, Olga Borisovna, *H Apeleutherosi tis Ellados kai H Rosia (1821-1829)*, çev. A. Sarantopoulou, G. Feksi Yayınları, Atina 1971.
- Svolopoulou, Konstantinos, "O Aleksandros Ypsilantis kai i Eksegarsi stis Paradounavies Igemonies Mia Epanektimisi", *Mnimi Aleksandros Ypsilanti 200 Hronia apo tin Gennisi tou (1792 - 1992)*, Makedonikon Spoudon Yayınları, Selanik 1995, s. 59-76.
- Şakiroğlu, Mahmut H., "Osmanlılarda Tercüman", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 40, (2011), s. 490-492.
- Türkçe Yunanca Sözlük*, Doğu Dil ve Kültürleri Merkezi, Atina 2009.
- Vakalopoulos, Apostolos E., "Tharralea ipostiriksi tou Aleks. Ypsilanti apo ton Moldovo Logio kai Roso Diplomati Aleks. Stourtza meta tin Apokriksi tou kinimatos apo ton Tsaro Aleksandro A.", *Mnimi Aleksandros Ypsilanti 200 Hronia apo tin Gennisi tou (1792 - 1992)*, Makedonikon Spoudon Yayınları, Selanik 1995, s. 19-34.
- Vernadsky, George, *Rusya Tarihi*, çev. Doğukan Mızrak, Egemen Ç. Mızrak, Selenge Yayınları, İstanbul 2019.
- Vournas, Thasos, *Filiki Etairia: a' to paranomo organotiko tis, b' o diogmos tis apo tous Ksenous*, Afoi Tolidi Yayınları, Atina 1982.
- Yalçınkaya, Alaaddin, M., "III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri Osmanlı Dış Politikası", *Türkler*, 12, (2002), s. 1032-1088.
- Yücel, Yaşar, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler", *Bellekten*, XXXVIII/152, (1974), s. 657-708.

Elektronik Kaynaklar

- Papachristou, Panayotis, A., *The Three Faces of the Phanariots: An Inquiry in to the Role and Motivations of the Greek Nobility under Ottoman Rule, 1683 - 1821*, (Unpublished Master Thesis), Simon Fraser University, 1992, <http://summit.sfu.ca/item/3692> [Erişim tarihi: 25.04.2021].